

สังคมวิทยาเศรษฐกิจ-การบูรณาการวิชาเศรษฐศาสตร์

ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย*

บทคัดย่อ

บทความนี้อยู่บนพื้นฐานทฤษฎีและวิธีวิทยาของนักวิชาการตะวันตกซึ่งได้วิพากษ์วิชาเศรษฐศาสตร์ว่าไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมของเจ้าภาพในกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ในปัจจุบัน ดังนั้น การค้นคว้าเชิงประสบการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมของเศรษฐกิจครัวเรือนในบริบทของสังคมเศรษฐกิจไทยจึงเป็นภารกิจของนโยบายสังคมปัจจุบัน

Abstract

On the theoretical and methodological basis of the western academics, it has been criticized that Economics cannot explain the social relations on the economic activities. Carrying out empirical research on the features of households' behavior in the field of economic sociology is now the mission to the social policy.

---

* Ph.D. (Political Economics), ผศ.ดร., คณะเศรษฐศาสตร์ และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ
E-mail : chinasak2000@yahoo.com

ความสามารถของวิชาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันถูกตั้งข้อสงสัยอย่างมากโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างไร? รวมทั้งคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่นอกเหนือการตีความด้านเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสไตลส์ความคิด (Mentality) แรงขับเคลื่อนในกิจกรรมและค่านิยมในการบริโภคซึ่งกลายเป็นพลังการเคลื่อนไหวสังคมเศรษฐกิจที่ผ่านมามากมายร้อยปี โดยไม่สามารถปฏิเสธได้ ทำให้เห็นข้อบกพร่องของวิชาเศรษฐศาสตร์ที่นำเอามาใช้ในปัจจุบัน จึงไม่น่าแปลกใจว่าในปัจจุบันมีความพยายามที่สำรวจความรู้ของวิชาเศรษฐศาสตร์เพื่ออธิบายปัญหาสังคมมากยิ่งขึ้นซึ่งสถานประกอบการหลาย ๆ แห่งได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาและการลงทุนทรัพยากรมนุษย์ เพราะถือว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจอย่างถาวร อย่างไรก็ตามเชื่อว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แต่ละสำนักขาดความสนใจในเรื่องของปัจจัยนอกเศรษฐกิจในการตีความการขับเคลื่อนกลไกทางเศรษฐกิจในชีวิตความเป็นอยู่ต่อความสัมพันธ์เศรษฐกิจกับกิจกรรมของรัฐ อย่างตัวแทนของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกได้ให้ความสำคัญกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอุปทานเหนืออุปสงค์ ด้านกลับกันสำนักเคนส์เสียนให้ความสำคัญในเรื่องของอุปสงค์เหนืออุปทาน

ดังนั้นเมื่อเกิดการบริโภคต้องให้ความสำคัญในการศึกษาปัจจัยที่ขึ้นกับอุปสงค์ นีโอเคนส์เสียนเช่นกันได้ศึกษากลไกการก่อรูปอุปสงค์เพื่อที่จะเสนอวิธีการกำกับเงินเพื่อ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือความสัมพันธ์กับผู้บริโภคเมื่อเข้าสู่ตลาด การค้นหามนุษย์เศรษฐกิจ (Homoeconomicus) แบบใหม่ ซึ่งนีโอเคนส์เสียนให้คำแนะนำในการกำหนดระบบค่านิยมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผลด้านลบและด้านบวก อย่าง

ทฤษฎีมูลค่าแรงงานของสำนักมาร์กซ์นิอาลิสต์เช่นกันที่นำเอามาใช้อย่างกว้างขวางให้ความสำคัญแนวคิดของการบริโภคและแรงงานซึ่งได้เลือกยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ “หน่วยสุดท้ายของประสิทธิภาพ” ผ่านการกระตุ้นโดยผู้บริโภคและผู้ใช้แรงงาน ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญคือการกระตุ้นและแรงขับเคลื่อนของมนุษย์

ประวัติศาสตร์ความคิดที่ผ่านมามีผลต่อความสำคัญในเรื่องอุปสงค์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริโภค ในขณะที่เดียวกันจิตสำนึกที่อยู่นอกเหนือตลาดให้ความได้เปรียบเป็นเรื่องประเพณีของแรงงาน ซึ่งปัญหาที่สำคัญของ 2 มุมมองเป็นเรื่องจิตวิทยาทางสังคมและเศรษฐกิจในตัวของเจ้าภาพเศรษฐกิจ (Subject of an economy) โดยประวัติศาสตร์ที่ผ่านมามีได้ค้นคว้าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพเศรษฐกิจกลายเป็นข้อจำกัดในการอธิบายแรงขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและพลังขับเคลื่อนทางสังคมทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องค้นหาคำถามสังคมควบคู่ไปด้วย (กฎหมาย การเมือง ศีลธรรม) อย่างไรก็ตามสถาบันทางสังคมมีบทบาทอย่างมากต่อการนำเอาเศรษฐกิจมาเป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมาย

ความพยายามบูรณาการสังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์ โดยนักสังคมวิทยา

การเกิดขึ้นครั้งแรกของการบูรณาการวิชาสังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์สามารถค้นพบได้ในงานของนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส จี ทาร์ดี (G. TARDE) ได้ตีความว่า*การผลิตเป็นส่วนหนึ่งของวิชารัฐศาสตร์ การกระจายเป็นเรื่องของวิชากฎหมาย การบริโภคเป็นเรื่องของวิชาศีลธรรม*¹ ทาร์ดีได้วิพากษ์ความรู้ของวิชาเศรษฐศาสตร์ว่าไม่ได้ให้ความสำคัญแก่เจ้าภาพเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญแก่เป้าหมายส่วนตัวโดยเห็นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการบรรลุเป้าหมายซึ่ง

¹ Тард Г.Социология логика.-СПб.,1901.с.364

มนุษย์นั้นมีสติได้คิด ความรู้สึก ความเชื่อ และ แรงกระตุ้นโดยตนเอง ดังนั้นหากวิชาเศรษฐศาสตร์ สามารถตอบสนองต่อสังคมได้ต่อเมื่อเห็นพฤติกรรม และความสัมพันธ์ของมนุษย์ในการเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ในสังคมไม่ใช่อธิบายแค่เหตุผลเศรษฐกิจอย่างเดียว ดังที่นักเศรษฐศาสตร์เคยนำมาใช้

ในขณะที่มุมมองของนักสังคมวิทยาอย่าง อี ดันคาร์ม (E.Durkheim) มองว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ เกิดร่วมพร้อมกับวิชาอื่น ๆ โดยในงานที่ดันคาร์ม เขียนชื่อ “The Division of Labor in Society” เห็นว่า ไม่ใช่แค่เหตุผลทางเศรษฐกิจอย่างเดียวที่ก่อให้เกิดการ แบ่งแยกแรงงานในสังคมแต่มีปัจจัยที่อยู่นอกเหนือ เศรษฐกิจด้วยอย่างการเกิดขึ้นของรัฐ การเมือง ศีลธรรม กฎหมาย บรรทัดฐานในสังคมส่งผลต่อ ข้อจำกัดของการผนึกกำลังในสังคมโดยกล่าวว่า “ถ้าการแบ่งแยกแรงงานในสังคมก่อให้เกิดการผนึก กำลังไม่ใช่มาจากคนทุก ๆ คนแต่เกิดมาจากระบบ กฎหมาย หน้าที่ซึ่งมีความสัมพันธ์ของคนต่อกันและ กัน”² การวิพากษ์แนวคิดทฤษฎีมูลค่าแรงงานให้ ความหมายว่าไม่ได้ประเมินค่าศีลธรรม กฎหมาย ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี กล่าวอีกความหมาย หนึ่งคือละเลยปัจจัยนอกเศรษฐกิจ ดังนั้นดันคาร์ม เห็นว่าการบูรณาการสังคมไม่ใช่ทำให้แรงงานมี ความเป็นอิสระ แต่มาจากการแบ่งแยกแรงงานที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ธรรมชาติสร้างให้มนุษย์มีความสามารถที่ แตกต่างกันและทำให้มนุษย์ต้องมีการจัดตั้งองค์กร ทางสังคมในการกำกับความสัมพันธ์ด้านแรงงาน บรรลุหน้าที่ของตนเองและรับผิดชอบต่อศีลธรรมด้วย ส่งผลให้แนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ถูกวิพากษ์อย่าง มากกว่า แรงงานนั้นต้องสนองต่อความต้องการใน การบริโภคทางสังคม หากผลผลิตไม่สามารถจำหน่าย

ในสังคมได้ไม่สามารถถือว่าเกิดมูลค่า ดังนั้นสินค้า แสดงตัวตนไม่ใช่แค่แรงงานแต่เป็นเรื่องของประโยชน์ ของแรงงานมีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนในตัวของ สินค้า

เอ็ม เวเบอร์ (M .Weber) เป็นนักทฤษฎีที่ได้ พยายามบูรณาการวิชาเศรษฐศาสตร์เข้าด้วยกับวิชา สังคมวิทยาโดยเวเบอร์เห็นความสัมพันธ์ในระบบ ตลาดเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางสังคมและชนชั้น เศรษฐกิจในตลาด³ เศรษฐกิจเป็นเรื่องความหลากหลาย ของพฤติกรรมมนุษย์ในองค์กร ดังนั้นเวเบอร์มุ่งไปที่ “องค์กร” “การกระทำขององค์กร” พฤติกรรมใน องค์กรต่อกิจกรรมที่มีอยู่ดังนี้ 1. การกระทำผ่าน เขตแดนขององค์กรทางสังคม 2. การสนับสนุนด้าน สังคม 3. การกำกับบรรทัดฐาน (มาตรฐานที่นำเอามา ปฏิบัติ) 4. การกำหนดทิศทางกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อย่างชัดเจนเพื่อบรรลุเป้าหมาย 5. ปฏิบัติการโดย เจ้าภาพเศรษฐกิจซึ่งขึ้นกับค่านิยมและมีความคิดเป็น ของตนเอง 6. มีความเป็นเหตุผลอยู่ตลอดเวลา เพราะเสนอแนะให้ควบคุมคนใดคนหนึ่งต่อหน่วย ทรัพยากรเพื่อที่จะได้ผลลัพธ์สุดท้าย 7. เป้าหมาย หลักของพฤติกรรมเศรษฐกิจคือเศรษฐกิจในชีวิต ประจำวัน

ความสัมพันธ์ในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจได้ อยู่บนพื้นฐานของการเห็นล่วงหน้าต่อขนาดรายได้ งาน ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง แรงขับเคลื่อนในพฤติกรรม เศรษฐกิจของเจ้าภาพเศรษฐกิจเป็นรูปแบบและวัตถุประสงค์ ที่มีเหตุผล ในกรณีแรกคือมีผลประโยชน์ในการผลิต มีเทคนิค เทคโนโลยีและเป้าหมาย ในขณะที่กรณี ที่สองคือเหตุผลของค่านิยมที่มีความสำคัญกับการ คาดหวังจากคนอื่น ๆ ผลที่เกิดขึ้นเป็นบริบทหนึ่งของ แรงขับเคลื่อนในพฤติกรรมซึ่งเวเบอร์ได้บันทึกไว้ว่า

² Дюркгейм Э.О разделении общественного труда. -Одесса,1990.С.11

³ Давыдов Ю.Н.Веровский ренессанс //Социс.-1986-№3

“เศรษฐกิจระบบทุนนิยมอยู่บนพื้นฐานของการคาดหวังรายได้โดยผ่านการแลกเปลี่ยนและการครอบครองทางศีลธรรม”⁴ กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งได้อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท่ามกลางมนุษยชาติ เพราะขึ้นกับประเพณี ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมหรือกำหนดมาจากกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะศาสนา ศีลธรรม รูปแบบบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งมีประวัติศาสตร์ของตนเอง

นักสังคมวิทยาในปัจจุบันได้พัฒนาความรู้ชุดนี้อย่างบูรณาการค้นพบได้ในงานของ ที พาร์สัน (T. Parson) ที่ชื่อว่า “Economy and Society” ได้บูรณาการความรู้ขึ้นมาครั้งแรกของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยา⁵ พาร์สันเห็นว่าเป้าหมายเศรษฐกิจก่อรูปมาจากการเมืองภายใต้ระบบ เศรษฐกิจเป็นแค่วิธีการบรรลุเป้าหมาย หน้าที่ที่สำคัญคือการตอบสนองต่อการบริโภค ผลที่ตามมาคือความสัมพันธ์ร่วมกันกับชีวิตของสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานแบบภาวะวิสัย กลไกของการบูรณาการสังคมวิทยาเศรษฐกิจแสดงถึงทฤษฎีการกระทำทางสังคม การกระทำทางสังคมในสังคมวิทยาเรียกว่า “พฤติกรรม” ได้ให้คุณลักษณะในตัวของตนเองโดยให้ความสำคัญแก่หุ้นส่วน การกำกับพฤติกรรม ผ่านบรรทัดฐานและค่านิยม บทบาทในหน้าที่พาร์สันให้ข้อสังเกตว่ามนุษย์ทุกคนในความเป็นปัจเจกกระทำที่สอดคล้องกับข้อเรียกร้องของกลุ่ม ซึ่งตนสัมพันธ์อยู่ ทฤษฎีของพาร์สันได้ค้นพบหน้าที่ของการจัดตั้งทางสังคม พฤติกรรมส่วนตัวซึ่งมีข้อจำกัดที่บันทึกไว้ในโครงสร้างสังคมทั่วไปและได้บูรณาการศึกษาด้านเศรษฐกิจด้วยวิชาสังคมวิทยา จนทำให้ก่อรูปวิธีวิทยาพื้นฐานในข้อสรุปชุดบูรณาการความรู้ของสังคม⁶ ดังนี้

- ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์คือส่วนหนึ่งของทฤษฎีระบบการกระทำทางสังคม

- การแลกเปลี่ยนด้านเศรษฐกิจต่อกันภายใต้ระบบสังคมและในแต่ละระดับได้แสดงถึงกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในหลักการ “ลงทุน-ผลผลิต”

- หลักการแลกเปลี่ยนมีการกระทำร่วมกันและกลไกส่วนตัวที่กระทำร่วมกัน

- ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์คือหาความรู้เกี่ยวกับคำตอบในศาสตร์ว่าด้วยพฤติกรรม

พาร์สันและสเมลเซอร์ (N. Smelser) ได้ยื่นหลักการว่า “เราค้นคว้าเศรษฐกิจไม่ใช่สำหรับนักเศรษฐศาสตร์มืออาชีพแต่เป็นนักสังคมวิทยา”⁷ แนวคิดของการแลกเปลี่ยนให้ความหมายพฤติกรรมทางจิตวิทยาโดยให้ความสนใจในโครงสร้างจิตวิทยาของมนุษย์ซึ่งการพัฒนาทฤษฎีการแลกเปลี่ยนในปัจจุบันนั้นในแนวคิดเจ โคลแมน (J.Coleman) และพี เบลว (P. Blau) เห็นว่า พฤติกรรมมีความหมายแตกต่างกันโดยเกิดขึ้นมาจากผลลัพธ์ของคำตอบแทน ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมของตนที่คาดหวังและรวมทั้งมีสำนึกสามารถวัดด้วยผลลัพธ์และค่าใช้จ่าย นั่นคือการประกันความยุติธรรมของการกระจายทางวัตถุและค่านิยมอื่น ๆ ด้วย⁸

เราเห็นความพยายามของนักสังคมวิทยาบูรณาการความรู้วิชาเศรษฐศาสตร์สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับมนุษย์ในฐานะเจ้าภาพเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นซึ่งทำให้เกิดวิชาบูรณาการคือสังคมเศรษฐกิจ (Economic Sociology)

⁴ Вебер М. Избранные произведения.-М.:1990.

⁵ Parsons T., Smelser N. Economy and Society.-Glencoe: Free Press, 1956

⁶ Op.cit.P. 15

⁷ Parsons T., Smelser N. Economy and Society.-Glencoe: Free Press, 1956

⁸ Тернер Дж. Структура социологической теории.-М.:Прогресс,1985

การเกิดสังคมเศรษฐกิจแบบใหม่และแนวทางการค้นคว้า

ในปี 1985 ได้เริ่มต้นเกิดสังคมเศรษฐกิจแบบใหม่โดยอยู่ในงานของนักสังคมวิทยาชาวสหรัฐอเมริกา กราโนเวทเทอร์ (M.Granovetter) ในงานที่ชื่อว่า "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness"⁹ กลายเป็นคำแถลงสำหรับนักสังคมเศรษฐกิจที่ได้สร้างขึ้นมาจากทฤษฎีสังคมวิทยาซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 แนวทางดังนี้คือ ทฤษฎีเครือข่าย (Network Theory) สังคมวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Sociology) และสังคมวิทยาองค์กร (Organizational Sociology) โดยพื้นฐานของความรู้ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมเศรษฐกิจแบบใหม่คือความเข้าใจเกี่ยวกับ Embeddedness และสรีระสังคม (The Social construction)¹⁰ กราโนเวทเทอร์เห็นว่าความเป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพเศรษฐกิจไม่จำเป็นที่ต้องเป็นเหตุผลอย่างนักเศรษฐศาสตร์ให้ความหมาย โดยเขาเห็นว่า นักเศรษฐศาสตร์ขาดความสามารถวิเคราะห์ตัวชี้วัดในโครงสร้างสังคมได้คือการแก้ไขปัญหของเจ้าภาพเศรษฐกิจไม่ได้เป็นอิสระต่อกันต่อการตัดสินใจโดยตนเองอย่างอัตโนมัติแต่ขึ้นกับเครือข่ายทางสังคม"¹¹ กล่าวคือ เจ้าภาพเศรษฐกิจมีความสามารถในการวิเคราะห์ที่หลากหลายในความเป็นเหตุผลของตนเองและในเวลาเดียวกันได้คำนึงถึงโครงสร้างของสังคมด้วย กราโนเวทเทอร์เห็นว่าการเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นกิจกรรมทางสังคมในระบบทุนนิยมโดยให้ความสำคัญความเข้าใจเกี่ยวกับ Embeddedness¹² ว่าเป็นชีวิตเศรษฐกิจ

ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องคลี่คลายความเข้าใจเกี่ยวกับ Embeddedness" เขาเห็นว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ฝังแน่นของเครือข่ายต่อกัน"¹³ คาทิกอริของสรีระทางสังคมกับผลรวมทางความคิดของความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นประกอบขึ้นเป็นความสัมพันธ์ที่ฝังแน่น 2 ตัวของการตัดสินใจด้านสังคมวิทยาในกรอบของการค้นคว้าปัญหาสังคมเศรษฐกิจ¹⁴ กราโนเวทเทอร์ได้เน้นว่าสถาบันมีส่วนช่วยลดต้นทุนการดำเนินการเศรษฐกิจ (Transaction cost) อย่างไรก็ตามเขาได้เพิ่มการอธิบายว่าต้องใช้แนวทางเครือข่ายในการศึกษาจึงเห็นความสามารถบทบาทที่สำคัญของเครือข่ายอย่างเช่นอิทธิพลเครือข่ายบริษัท บริษัทไฮโดคิงและการกำกับโดยเจ้าภาพ

การค้นคว้าเรื่องเครือข่ายเป็นทิศทางหนึ่งที่สำคัญนักสังคมเศรษฐกิจแบบใหม่ให้ความสำคัญซึ่งหากพิจารณาจะเห็นว่า มีช่วงของการพัฒนาการอยู่ 2 ช่วงคือ เริ่มต้นในปี 1960 และขยายไปถึงประมาณกลางปี 1980 ในช่วงนั้นนักวิชาการได้ศึกษา Corporate interlock เห็นว่ามนุษย์คนหนึ่งสามารถเป็นกรรมการของบริษัทหลายบริษัทได้แสดงบทบาทในเครือข่ายบริษัทที่ตนเองมีส่วนร่วมในบริบทการเงิน และการประกันภัย การค้นคว้า interlock ได้กำหนดแรงขับเคลื่อนนโยบายเป้าหมายของการศึกษาคือเห็นถึงการครอบงำของทุนการเงินที่ตนเองสังกัดชนชั้นอยู่¹⁵

ในช่วงปี 1980 การค้นคว้าเครือข่ายในกรอบของสังคมเศรษฐกิจได้เปลี่ยนทิศทางไป เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจทำให้การวิเคราะห์ปัญหาต้องเกี่ยวข้องกับทฤษฎี

⁹ Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness // American Journal of Sociology. - 1985. - Vol. 91. - P. 481-510.

¹⁰ Swedberg R. New Economic Sociology: What has been Accomplished, What is Ahead? // Acta Sociologica. - 1997. - Vol. 40. - P. 161

¹¹ Granovetter M. Interview // Swedberg R. Economics and Sociology: Redefining their Boundaries. - Princeton (N.J.). 1990. - P. 107

¹² Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. P. 485, 493

¹³ Op. cit. P. 487

¹⁴ Granovetter M. The Old and New Economic Sociology: A History and Agenda // Beyond the Market Place: Rethinking Economy and Society / Ed. By R. Friedland, a.F. Robertson. - N.Y., 1990. - P. 95

¹⁵ Mizruchi M. What do Interlocks Do? // Annual Review of Sociology. - 1996. - Vol. 22. - P. 271 - 298

เครือข่ายคือการเกิดขึ้นของภูมิภาคอุตสาหกรรมใหม่ที่ประสานเครือข่ายกันในบริษัทขนาดเล็ก¹⁶ กลายเป็นจุดที่สำคัญของการพัฒนาทฤษฎีเครือข่าย อยู่ในกลุ่มธุรกิจโดยมีนัยและสถานภาพซึ่งปรากฏอยู่ในงานของกรานเวทเทอร์ ที่ชื่อว่า “The Handbook of Economic Sociology” โดยกลุ่มธุรกิจได้รวมตัวในความสัมพันธ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งได้สร้างพันธมิตรของเครือข่าย ในความคิดของสเวดเบิร์ก (R. Swedberg) เห็นว่ากลุ่มธุรกิจให้นัยต่อการสร้างสังคมเศรษฐกิจแนวใหม่¹⁷ อีกแนวทางหนึ่งเป็นแนวคิดสังคมวิทยาวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวแทนส่วนน้อยของสังคมเศรษฐกิจแนวใหม่ อย่างไรก็ตามในผลงานที่ค้นพบ ได้มีอิทธิพลอย่างมากโดยตัวแทนที่สำคัญคือ วี เซลิเซอร์ (V. Zelizer) และ พี ดิมัจจิโอ (P DiMaggio) คุณูปการที่สร้างขึ้นคือการบูรณาการสังคมวิทยาวัฒนธรรมเข้าด้วยกันซึ่งมีการค้นคว้าที่เป็นรูปธรรม โดยในปี 1988 ได้วิพากษ์ถึงการให้ความสำคัญไปที่ความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งโครงสร้างสังคมไม่ได้เป็นไปอย่างสมบูรณ์อย่างการแสดงออกวัฒนธรรมของตนเองอันเป็นเสมือนสิ่งที่ยังตรึงต่อแนวคิดพาร์สันที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามเซลิเซอร์ได้ปฏิเสธและให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจในแนวลึกภายใต้มุมมองวัฒนธรรมซึ่งการวิเคราะห์นั้นต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นโดยไม่ใช้เหตุผลทางวัฒนธรรมเป็นหลัก กล่าวคือต้องคำนึงถึงโครงสร้าง ปัจจัยทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กัน เป้าหมายต้องเป็นวิธีการที่ 3 คือ “ระหว่างวัฒนธรรมและโครงสร้างสังคมอย่างสมบูรณ์”¹⁸

ข้อเท็จจริงเหล่านี้เกิดขึ้นในงานของซุกิน (Zukin) และดิ มาจีโอซึ่งได้ตีพิมพ์ในปี 1990 โดย

นักวิชาการทั้ง 2 ท่านได้พิสูจน์ให้เห็นว่า “ความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นของโครงสร้าง” หรือ “ความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นของเครือข่าย” และโครงสร้างสังคมมีความหมายอย่างมาก อย่างไรก็ตามเกิดความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นอย่างอื่นด้วยในสังคมอย่างเช่น “ความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นทางการเมือง” โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นการต่อสู้ทางการเมือง นอกจากนั้นมีความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นของการเรียนรู้ได้สะท้อนถึงปัจจัยที่มีข้อจำกัดในความเป็นเหตุผลของมนุษย์ในการใช้ความคิดสุดท้าย ความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นทางวัฒนธรรมหรือความสัมพันธ์ที่ฝังแน่นในกิจกรรมเศรษฐกิจ เห็นด้วยกับซุกินและดิ มาจีโอว่าเศรษฐกิจผ่านความเชื่อและอุดมการณ์ โดยถูกนำเสนอผ่านระบบกฎที่เป็นทางการมองอีกอย่างหนึ่งคือวัฒนธรรมได้สร้างเขตแดนสำหรับความเป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจ¹⁹ ซึ่งเซลิเซอร์นำเอามาศึกษาในงานที่ชื่อว่า “The Social Meaning of Money” เงินแสดงในรูปแบบของวัฒนธรรมที่หลากหลายมีความสัมพันธ์ต่อกันโดยเงินเป็น Multiple Money”²⁰

ประเด็นที่นำเอามาใช้ในทางสังคมวิทยาอีกแนวทางหนึ่งคือสังคมวิทยาองค์กรซึ่งตัวแทนของสำนักมองว่า เป็นผลประโยชน์ที่ต่อเนื่องในองค์กรเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสังคมวิทยาอุตสาหกรรมได้ให้ความหมายการจัดตั้งองค์กร สำนักธุรกิจบ่อยครั้งได้ใช้การสอนแนวทางสังคมวิทยา ก่อให้เกิดทฤษฎีองค์กรในการค้นคว้าเศรษฐกิจโดยเฉพาะการวิเคราะห์ทรัพยากรที่ไม่ใช่นิสระ ความคิดตรงนี้คือการจัดตั้งองค์กรเนื่องจากทรัพยากรได้ขึ้นกับสภาพแวดล้อมสังเกตได้ว่ามีผลประโยชน์ตามมา โดยเฉพาะการจัดตั้งบริษัทมีผู้ส่งมอบสินค้าและผู้บริโภค ผู้แข่งขันก่อให้เกิด

¹⁶ Op.cit. P. 504.

¹⁷ Zelizer V. Beyond the Polemics on the Market: Establishing a Theoretical and Empirical Agenda//Sociological Forum.- 1988.- Vol. 3.- P. 614 - 634.

¹⁸ Zelizer V. Beyond the Polemics on the Market: Establishing a Theoretical and Empirical Agenda//Sociological Forum.- 1988.- Vol. 3.- P. 629

¹⁹ Zukin., S., DiMaggio P. Introduction//Structures of Capital: The Social Organization of the Economy/Ed.by.S.Zukin, P.DiMaggio.- Cambridge, 1990. - P. 17.

²⁰ Zelizer V. The Social Meaning of Money. N.Y. 1994.

การแข่งขัน ซึ่ง อาร์ เบอร์ท (R.S Burt) พิสูจน์ว่าหากมีโครงสร้างที่เป็นอิสระของบริษัทในความสัมพันธ์กับกลุ่ม 3 กลุ่มเมื่อนั้นก่อให้เกิดกำไรมากยิ่งขึ้น (กำไรมีแนวโน้มที่สูงขึ้นถ้าคู่แข่งจำนวนน้อยและผู้ผลิตและผู้บริโภคจำนวนมาก)²¹ อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ได้ค่อย ๆ ลดอิทธิพลในการอธิบายการจัดตั้งองค์กร²²

การพัฒนาแนวคิดสังคมเศรษฐกิจวิทยานอกกระแส

แม้ว่าแนวคิดสังคมเศรษฐกิจวิทยาได้ให้การยอมรับในช่วงปี 1980 เป็นต้นมาโดยได้รับการพัฒนาผ่านนักสังคมวิทยา แต่นักวิชาการศาสตร์ต่าง ๆ ได้พัฒนาแนวทางที่แตกต่างกันออกไปซึ่งสามารถเห็นผลงานผ่านนักเศรษฐศาสตร์ชาวสหรัฐอเมริกาอย่างจี เบคเกอร์ (G. Becker) ได้รวมความคิด นัยของสังคมวิทยาเข้าด้วยกันในการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมตามธรรมชาติ มีสัญลักษณ์ 3 ตัว คือ พฤติกรรมที่เหมาะสม ธรรมชาติของตลาดและการให้การยอมรับล่วงหน้าอย่างมั่นคง นอกจากนี้ยังได้ศึกษาปัญหาการค้นคว้าการเลือกการตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นงานที่ศึกษาปัญหาพฤติกรรมการบริโภคของอิริบาร์น (Ph. Iribarne)²³ อิทธิพลของนโยบายรัฐต่อพลวัตการบริโภคในงานของ จี ทีโลค (G.Thelok) พฤติกรรมของครัวเรือนในงานของ บี ลีมีเนเชอร์ (B.Lemenicher) พฤติกรรมแรงงานในงานของ จี จินทีส (G.Chintis)

นักเศรษฐศาสตร์ได้ให้ความสำคัญต่อสังคมเศรษฐกิจวิทยาโดยอธิบายผ่านประเด็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์หมายถึงสินค้า การเงินนอกจากนั้นมีบริบทการบริการและการค่านิยม ด้านวัฒนธรรมนิยมหมายถึงภาคการผลิตที่ไม่ใช่สินค้า โดยเห็นว่าธรรมชาติของเศรษฐกิจคือการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง

จำกัดโดยเชื่อมโยงกับนโยบายว่าด้วยการกระจายอำนาจ ภาษีและการสั่งซื้อสินค้า ชีวิตประจำวัน (การกระจายเวลาระหว่างช่วงเวลาพักผ่อนและการทำงาน) และกิจกรรมการค้นคว้าทางวิชาการ (การกระจายเวลาและแรงงานระหว่างโปรแกรมในการค้นคว้าการวิจัย) ความเท่าเทียมกันในการแลกเปลี่ยนผ่านประโยชน์ของความคิดหรือสินค้า นั้นเป็นนัยของราคาที่เสมือนเป็นขอบเขตในอรรถประโยชน์ของเศรษฐกิจ การบริโภคเศรษฐกิจโดยคำนึงถึงการใช้เศรษฐกิจนั้น ๆ

การบูรณาการความรู้ของวิชาสังคมวิทยาผ่านวิชาเศรษฐศาสตร์ได้มีวิธีการที่แตกต่างกันโดยปัญหาหลักของวิชาเศรษฐศาสตร์ คือ การอธิบายเกี่ยวข้องกับการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค การกระจายในสังคม ดังนั้นความได้เปรียบที่เกิดขึ้นในส่วนของกระบวนการค้นคว้าครั้งแรกคือการแลกเปลี่ยนและการกระจาย การสังเกตความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระบบตลาดโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ต้องตกลงร่วมกันให้สอดคล้องกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งนักวิชาการเห็นถึงปัญหาต้องบูรณาการเข้าด้วยกันจึงได้เพิ่มจิตวิทยาเข้าไปซึ่งปรากฏในงานของโอดูดัวร์ท (O.Woodvort), ซี อาร์จิริส (Ch. Argiris) นักวิชาการกลุ่มนี้ได้ตั้งคำถาม 2 ข้อ คือความเหนือกว่าความเป็นส่วนตัว (องค์กร) และส่วนตัว (สังคมจิตวิทยา) ซึ่งเรียกร้องความสัมพันธ์ด้วยเหตุผลทางจิตวิทยาและตรรกะที่รวมกลไกทางจิตวิทยาในโครงสร้างขององค์กร อาร์จิริสได้คลี่คลายเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงองค์กร ได้พิสูจน์ว่าที่มาของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากความเป็นส่วนตัวในโครงสร้างองค์กรเพื่อที่จะให้ความเป็นส่วนตัวบรรลุหน้าที่นวัตกรรม ความจำเป็น

²¹ Burt R.S. Corporate Profits and Cooptation: Networks of Market Constraints and Directorate Tie in the American Economy.-N.Y., 1983.

²² Swedberg R. New Economic Sociology: What has been Accomplished, What is Ahead?//Acta Sociologica.- 1997.-Vol. 40.- P. 169

²³ Iribarne Ph. Social Sciences and the Reconstruction of Welfare Economics//Soc.Econ.-1973

ในระบบการจัดการได้ยื่นอุบายบนจุดยืนในทฤษฎีวิชาการ โดยอาร์จิสได้สร้างเงื่อนไขภายใต้ความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรมในหน้าที่องค์กรมีดังนี้²⁴

- พลังที่อ่อนแอ ยับยั้งการเปลี่ยนแปลง
- การกีดกันภายในองค์กรอ่อนตัวลงเมื่อเป็นสมาชิกขององค์กร
- สร้างเงื่อนไขสำหรับการเลือกข้อมูล
- การเพิ่มระดับความเป็นอิสระในสมาชิกขององค์กรต่อการควบคุมอย่างสัมพัทธ์ในองค์กร
- ให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรม
- เลือกลงและสร้างความเป็นส่วนตัว วิธีเสี่ยงและการทดลอง

อาร์จิสพยายามค้นหาข้อจำกัดของวิชาการรวบรวมวิชาการที่จะหาคำตอบในทางปฏิบัติในการจัดการองค์กรที่เป็นจริง โดยให้ความสนใจในเรื่องของสินค้า มูลค่าและเงินที่เคยเป็นคาคือทางสังคม โดยสนใจส่วนตัวเกี่ยวกับแนวคิดในพฤติกรรมนักสังคมวิทยา มาค เคนแลนด์, เอทคิน, และ เจคาโตน่า (J.Catona) ได้สังเกตความรู้ชุดใหม่เป็นเรื่องเกี่ยวกับ “ความสำเร็จ” ซึ่งได้ให้ความสำคัญในลักษณะส่วนตัวที่พยายามไปถึงเป้าหมาย กลายเป็นแรงขับเคลื่อนทำให้เศรษฐกิจมีความรุ่งเรืองในสังคมหรือชาตินั้น ๆ โดยเฉพาะลักษณะนิสัยในวัยเด็กมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาในวัยเด็กได้ตอบสนองต่อการบรรลุกลายเป็นแรงกระตุ้นกลายเป็นผู้ประกอบการ ซึ่ง ดี เอทคิน (D.Atkin) และ เอ ชาร์โรน (A. Sharron) ให้ความเห็นว่าการพัฒนาสังคมเป็นอย่างไรอิสระคือสาเหตุของความสำเร็จแก่สมาชิกส่วนใหญ่ในสังคม เป็นพลัง

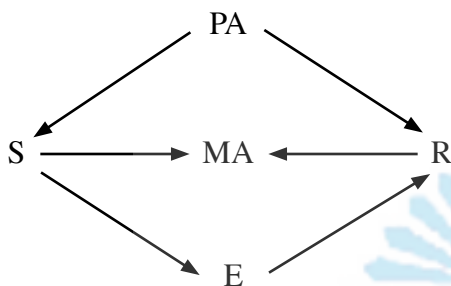
ศักยภาพของทุนนิยมชาติทั้งหมด”²⁵

การพัฒนาสังคมเศรษฐกิจได้ถือว่ายู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในงานของคาโตน่า โดยให้ความสนใจในบริบทการบริโภค ซึ่งอยู่ในชนิดระบบพฤติกรรม ความสัมพันธ์พื้นฐานไม่ได้เป็นเรื่องของการลงทุน การผลิต การบริโภค แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบริโภคส่วนตัว มุมมองเช่นนี้ให้ความสนใจในเรื่องของจิตวิทยาในส่วนของธรรมชาติจิตวิทยาทางสังคม โดยความเป็นส่วนตัวได้สัมพันธ์กับความแตกต่างของกลุ่มในสังคม พฤติกรรมของผู้บริโภคคือปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ไร้พรมแดนมีผลต่อการพยากรณ์ภาวะการณ์ในระบบตลาด ความสัมพันธ์ในตลาด (ราคา อุปสงค์และอุปทาน) ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยขึ้นกับการเลือกสินค้าและการบริการโดยผู้บริโภค รวมถึงการสำรองดูแลสภาพสินค้าและการให้บริการ การแก้ไขพฤติกรรมของผู้บริโภคมีความสัมพันธ์บนพื้นฐานเหตุผลคือจิตวิทยาส่วนตัว การคาดหวังทางจิตวิทยา การให้ความสำคัญในค่านิยม ซึ่งเกิดขึ้นมาจากความไม่สมดุลกันระหว่างจิตวิทยาและสังคมวิทยา กลายเป็นพื้นฐานสำหรับเอามาใช้ในการพยากรณ์พฤติกรรมของผู้บริโภค ทำให้เกิดเป็นเครื่องมือและพื้นฐานของค่านิยมในกลุ่มสังคม ความรู้ของกลุ่มทางสังคมได้ทำให้เกิดการวางแผนในรูปแบบจำลอง การติดตามการให้ความสำคัญในพลวัตของอุปสงค์ คาโตน่าได้เสนอรูปแบบจำลองในพฤติกรรมของผู้บริโภค โดยคำนึงถึงสถานภาพของสภาพแวดล้อมในการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมผู้บริโภค คือ ระดับข้อมูล สถานการณ์การเมือง บทบาทของธุรกิจขนาดใหญ่ การกีดกันต่ออุปสงค์โดยผู้บริโภค ซึ่งแสดงในรูปแบบจำลองของพฤติกรรมผู้บริโภคดังนี้

²⁴ Argiris Ch.The Applicability of Organizational Sociology.-London, 1972. P. 118

²⁵ Atkin D., Sharron A.Psyoconomica and its Applications.-N.Y., 1968. P. 32

S- หมายถึง การกระตุ้น (ข้อมูลทางสังคม การอนุญาตโดยผ่านประสบการณ์ส่วนตัว) Pa- ประสบการณ์ในอดีต บทบาทในระบบ ความสัมพันธ์ การคาดหวัง แรงขับเคลื่อน ความเคยชินและอื่น ๆ ที่เข้าสู่จังหวะในกิจกรรม E- สถานภาพทางเศรษฐกิจส่วนตัวและสภาพแวดล้อม (ความรู้ ระดับ รายได้ และรวมทั้งราคาในสินค้าการบริโภค การบริการ) MA- การแสดงออกในจิตสำนึกของปัจจัยทั้งสาม R- ปฏิกริยาในการกระทำ ผลของพฤติกรรม ซึ่งบ่อยครั้งได้มาในชนิดของการกำหนดวิธีการในการใช้ทรัพยากรการเงิน²⁶ นักวิจัยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน บ่อยครั้งได้พยายามคลี่คลายนัยของความสัมพันธ์ ระหว่างชนิด MA-R หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง รูปแบบสถานการณ์ การเกิดจิตสำนึกของปัจเจก ผลของกิจกรรมส่วนตัว และปฏิกริยาที่ได้กำหนด พฤติกรรมการกระทำ คานโตนได้ศึกษารายละเอียด ในความสัมพันธ์ชนิดต่าง ๆ อย่าง PA-E หมายถึง ความสัมพันธ์ของประสบการณ์ในอดีตและภาวะ เศรษฐกิจ

การศึกษาปรากฏการณ์ของผู้บริโภคนั้นให้ ความหมายทางสังคมอย่างมากเพราะคัดค้านองค์กร ธุรกิจหรือการผูกขาดโดยรัฐ ผู้บริโภคจำเป็นต้อง

ปกป้องตนเองและรัฐมีตำแหน่งในการพัฒนาประเทศ โดยโครงสร้างของการกำกับภาครัฐมีหน้าที่อย่าง ชัดเจนในส่วนของแผนงาน อย่างเช่นรัฐบาลกลางใน สหรัฐ มีหน้าที่การบริการ การควบคุม กิจกรรมของ ผู้ประกอบการ ลงโทษหรือมีมาตรการที่เข้มงวดหาก ละเมิดผลประโยชน์ของผู้บริโภค²⁷ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องมีมาตรการ ในการให้การคุ้มครองผู้บริโภคในสังคม ผลที่เกิดขึ้น ธุรกิจและตลาดในวันนี้ ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดย ไม่มีรัฐกำกับหรือควบคุม แต่อีกด้านหนึ่งการคำนึงถึง ประโยชน์ของผู้บริโภค นั้นเป็นบรรทัดฐานของธุรกิจ ในปัจจุบัน โดยนักธุรกิจต้องศึกษา ขบคิด ถกเถียง และกระทำการในระดับที่กว้างมากยิ่งขึ้นกว่าการ คำนึงถึงเศรษฐกิจอย่างเดียว²⁸ ดังนั้น วิชาว่าด้วย ธุรกิจนั้นไม่มีข้อจำกัดแค่จิตสำนึกทางเศรษฐกิจที่ ให้ ความสำคัญเกี่ยวกับสถานภาพความเป็นอยู่ แต่ได้ดึง วิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาเข้าไปในการอธิบายทฤษฎี แรงขับเคลื่อนในการเลือกกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นัย ของสังคมในบริบทเศรษฐกิจได้ตีความไปไกลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึงเศรษฐกิจที่ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ได้ ต้องสามารถตอบสนองต่อข้อกำหนดทางประเพณี วัฒนธรรมและความเคยชินได้เช่นกัน

ความยากจนในสังคมจำเป็นต้องพิจารณา ในเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมประเทศ นั้น ๆ ด้วยที่เป็นรูปธรรม เมื่อนั้นวิชาเศรษฐศาสตร์ จึงไม่อยู่ในสุญญากาศโดยมีสภาพแวดล้อมทาง วัฒนธรรมกำกับเศรษฐกิจด้วย อย่างการบริโภค สินค้าได้กำหนดมาจากเหตุผลและการเลือกชนิดสินค้า ของคนในประเทศนั้น เพราะการใส่เสื้อผ่านมนุษย์นั้น

²⁶ Human Behavior in Economic Affairs. -N.Y., 1968. P. 10

²⁷ The Future of Business/Ed.by M.Ways-N.Y.; Toronto; Sydney; Frankfurt; Paris, 1982. P. 107

²⁸ Op.cit.P.14

ไม่ได้สวมใส่แค่ต้องการที่ปกปิดร่างกายแต่ได้บ่งบอกสถานภาพของตนเองด้วยว่าเป็นคนกลุ่มไหนในสังคมรูปแบบของพฤติกรรมได้เป็นตัวกำหนดในทางสัญลักษณ์ทางสังคม

วิชาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันได้มีการบูรณาการมากยิ่งขึ้นต่อการศึกษามนุษย์ในฐานะเจ้าภาพหลักในระบบเศรษฐกิจซึ่งแนวทางสังคมเศรษฐวิทยานั้นได้ให้คุณลักษณะดังนี้

- จิตวิทยาเป็นตัวลวดทอนวิชาเศรษฐศาสตร์
- ข้ามผ่านในระดับทฤษฎีพฤติกรรม
- การใช้คาคติกรรทำให้เกิดการบรรยายเน้น

แรงขับเคลื่อนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

- การคำนึงถึงอิทธิพลของปัจจัยนอกเศรษฐกิจในวัฏกรรมทางเศรษฐกิจ

- การศึกษาจิตสำนึกของมวลชนและพฤติกรรมของมวลชนในการเปลี่ยนแปลงตลาด (พลวัตราคา การบริโภคในสถานการณ์ต่าง ๆ และอุปสงค์)

สังคมเศรษฐวิทยาของเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในประเทศไทย

การเกิดขึ้นของสังคมเศรษฐวิทยาในประเทศไทยมีเงื่อนไขที่มีข้อจำกัดอย่างมากแม้ว่าสถานการณ์ทางวิชาการได้สร้างเงื่อนไขให้เกิดวิพากษ์เศรษฐกิจกระแสหลักซึ่งได้พยายามเสนอทางออกแก่กลุ่มคนในสังคมที่ด้อยโอกาส อย่างไรก็ตามสิ่งที่เป็นอุปสรรคมากของการเกิดสังคมเศรษฐวิทยา คือ การพยายามเอาแนวคิดมานุษยวิทยาหรือวัฒนธรรมไปเป็นศูนย์กลางปัญหาในการอธิบายการเข้าถึงทรัพยากร

ของเจ้าภาพทางเศรษฐกิจทำให้โจทย์หรือเป้าหมายหลักในทางวิชาการนั้นคือการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ในอดีตที่เคยนำมาใช้กันของการดำเนินชีวิตโดยอาศัยความหมายของคาคติกรร อย่างเช่น “ภูมิปัญญา” “สิทธิชุมชน”²⁹ “เศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม”³⁰ เป็นตัวอธิบายแกนกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรมในสังคมโดยชุมชน ทำให้ไม่สามารถเห็นความแตกต่างของการประเมินสถานการณ์ของครัวเรือนในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละครัวเรือนได้ ในขณะที่เดียวกันข้อจำกัดส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ในการศึกษาเป็นการอนุมานมากกว่าการสังเกตหรือมีข้อมูลภาคสนามอย่างการไหลเวียนทรัพยากรสู่ครัวเรือนสามารถกำหนดการให้ความสำคัญในการเลือกยุทธศาสตร์ของตนเองในการเอาตัวรอด โดยครัวเรือนให้ความสำคัญอย่างมากภายใต้ความสัมพันธ์ในตลาดจึงทำให้การใช้ฐานคิดในการวิเคราะห์ชุมชนเป็นแกนหลักกลายเป็นข้อจำกัดในการตอบคำถามของการเข้าถึงทรัพยากรในชีวิตประจำวัน ชุมชนไม่สามารถยืนได้อย่างโดดเดี่ยวจำเป็นที่ต้องเคลื่อนย้ายทรัพยากรผ่านครัวเรือนตั้งแต่นั้นอดีตถึงปัจจุบัน ส่งผลให้วิธีการและเครื่องมือในการเข้าถึงทรัพยากรของครัวเรือนมีความสำคัญมากกว่าความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับชุมชนก่อให้เกิดการประเมินสถานการณ์ที่แตกต่างกันของครัวเรือน³¹ ในขณะที่เศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรมนั้นกลายเป็นเรื่องในกิจกรรมของชาวบ้านที่รวมตัวกันเพื่อการบรรลุการเข้าถึงทรัพยากรโดยอาศัยวัฒนธรรมของตนเองในรูปแบบที่สามารถเอามาใช้ได้ในการตอบสนองต่อชีวิตประจำวัน ซึ่งอยู่บนการเกื้อกูลกันและสามารถมีพลังต่อรองกันได้แม้ว่าในภาวะการณ์

²⁹ ยศ สันตสมบัติ. สิทธิชุมชน : พัฒนาการและการปรับกระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา/พลวัตสิทธิชุมชน กระบวนทัศน์มานุษยวิทยา/ชลธิชา สัตยาวัฒน์นา บรรณาธิการ. — กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). 2546. หน้า 81-94.

³⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐศาสตร์บนฐานวัฒนธรรม http://www.human.cmu.ac.th/~thai/sompong/seminar_ex_chathip's.htm สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2549

³¹ ชินลัดศ สุวรรณอัจฉริยะ. ตลาดและเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ทางวัฒนธรรม. สกว. 2549

ปัจจุบันรูปแบบที่เอามาใช้แบบนี้อยู่ในวงที่จำกัด โดยเฉพาะการนำเอามาใช้กันผ่านเครือข่ายระหว่างครัวเรือนซึ่งความหมายวัฒนธรรมที่กล่าวมาเบื้องต้นว่าเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแต่วิธีการเอาตัวรอดนั้นในการสนับสนุนชีวิตความเป็นอยู่ได้

ประจำวันนั้นคือวัฒนธรรมที่เอามาใช้ในชีวิตประจำวันโดยไม่จำกัดในความหมายว่าแบบเกื้อกูลกัน หรือการค้าแลกเปลี่ยน หรือการกระจายสู่สมาชิกในสังคม (ดังตารางที่ 1.1)

ตาราง 1.1 เปรียบเทียบสัดส่วนของการเคลื่อนย้ายผลผลิต แรงงาน เงินต่อกันระหว่างครัวเรือนในเมืองและชนบท (%) ปี 2548 ในเขตล้าปลายมาต (บุรีรัมย์) และกันทรารมย์ (ศรีสะเกษ)

ชนิดของการให้และรับระหว่างเครือข่ายครัวเรือน	เมือง		ชนบท	
	สัดส่วนของจำนวนครั้งในปริมาณทั้งหมด (%)	สัดส่วนของจำนวนครั้งในมูลค่าทั้งหมด (%)	สัดส่วนของจำนวนครั้งในปริมาณทั้งหมด (%)	สัดส่วนของจำนวนครั้งในมูลค่าทั้งหมด (%)
ผลผลิต	82.7	32.1	3.2	9.6
เงิน (ฟรี)	29.1	52.88	28.2	50.06
แรงงาน	14.31	14.97	68.5	40.2
ทั้งหมด	100	100	100	100

ส่งผลให้เกิดวิชาสังคมเศรษฐกิจวิทยาเกิดขึ้นมาได้เพราะเงื่อนไขในการอธิบายเจ้าภาพเศรษฐกิจถูกจำกัดโดยอุดมการณ์และความเชื่อในการให้คุณค่าการอธิบายโดยนักวิชาการ อย่างไรก็ตามประสบการณ์ของการช่วยเหลือช่วยให้เกิดความเข้าใจสังคมเศรษฐกิจของเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะในการเอาตัวรอดของเศรษฐกิจครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ของชีวิตประจำวัน ผ่านรูปแบบจำลองตลาดของตนเองในห้องดินโดยครัวเรือนเป็นทั้งหน่วยการผลิตและหน่วยการบริโภคไปในตัว เน้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คือเป็นทั้งตลาดวัตถุดิบและจำหน่ายผลผลิตไปในตัว มีการกำหนดพฤติกรรมอย่างมีเหตุผลในการวางแผนของครอบครัว มีความต้องการพื้นฐานในกระบวนการผลิตทั้งเรื่องแรงงาน

และทุน ปัญหาที่ประสบด้วยตนเองในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจคือ การขาดแคลนแรงงานและเทคโนโลยีพื้นฐานที่สนับสนุนการลงทุน การหมุนรอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนเอง ได้ใช้ความสัมพันธ์ในเครือข่ายเป็นหลักหรือกลุ่มต่างชาติพันธุ์ในการได้มาทรัพยากร อาศัยช่องว่างของระบบตลาดในการทำมาหากิน เป็นตลาดเฉพาะในห้องดิน ไม่มีการโฆษณาในสินค้า รู้จักกันเป็นส่วนตัว ไม่ได้รับการคุ้มครองจากภาครัฐใด ๆ ไม่เสียภาษีรายได้จากผลกำไรของกิจกรรมเศรษฐกิจ แรงงานไม่ได้รับการคุ้มครองจากสถาบันตลาด

ในงานเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในลุ่มน้ำชี³² ได้ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจครัวเรือนที่ไม่เป็นทางการ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่มีตัววัด คือเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐาน

³² ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย. เศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในลุ่มน้ำชี. สกว. 2546.

ของงบประมาณเวลาของครอบครัว ด้านหนึ่ง การใช้แรงงานเมื่อออกจากครัวเรือนของตนเอง (หรืออยู่ในครัวเรือนของตนเอง) หากมีความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนแรงงาน สามารถเกิดขึ้นมาเป็นมูลค่าได้ตามหลักการซื้อขายแรงงานในระบบตลาด ในขณะที่เดียวกันหากใช้แรงงานในการสร้างทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมาภายในครัวเรือนเพื่อเอามาใช้ในการบริโภคแก่ตนเอง ไม่สามารถประเมินด้วยมูลค่าในราคาท้องตลาดได้ เช่น การเลี้ยงดูบุตร หรือการปรุงอาหาร หรือการซ่อมแซมสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ไม่ได้เป็นนายจ้างและลูกจ้าง ไม่มีเงินเดือน แต่มีการกระจายทรัพยากรที่เกิดขึ้นมาภายในครัวเรือน เป็นความสัมพันธ์ของเครือญาติเป็นหลัก ดังนั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นมาจากการไม่มีตัววัดทำให้ครอบครัวในท้องถิ่นของตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ ในขณะที่ปัจจุบันการเกิดอิทธิพลของระบบตลาดได้กำหนดให้พฤติกรรมของเศรษฐกิจครัวเรือนเริ่มใช้ตัววัดที่เกิดขึ้นจากระบบตลาดมากกว่าตัววัดภายในครัวเรือนของตนเอง ที่ให้ความหมายว่า “เพียงพอหรือขาดแคลนทรัพยากร” เป็นการหาเหตุผลต่อการใช้เวลาในการสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้น มาจากความจำเป็นที่ต้องใช้เงินตรามากยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน พื้นฐานของเศรษฐกิจที่ไม่มีตัววัดนี้ได้ดำเนินอยู่ เช่น การปลูกข้าวหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกลไกของระบบตลาด

รูปแบบการปรับตัวในปัจจุบันจะพยายามเน้นการใช้งบประมาณเวลาของครัวเรือนให้มีเหตุผลมากที่สุด ซึ่งเป็นรูปแบบการปรับตัวของโครงสร้างเศรษฐกิจครัวเรือน ทั้งสตรีและผู้ชายที่มุ่งเข้าสู่ระบบตลาดในการสร้างมูลค่าแรงงานในระบบตลาด อาศัยความช่วยเหลือของเครือข่ายในครอบครัวของตนเอง เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็บทบาทของแม่หรือเครือญาติต่อการใช้แรงงานที่ไม่มีตัววัดที่เกิดขึ้น เช่น การเลี้ยงดู อบรมหลาน ในขณะที่ครอบครัวที่

มุ่งเข้าสู่ตลาดแรงงานส่งทรัพยากรกลับคืนมาในรูปแบบเงินตรา ถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของครอบครัว ดังนั้นในปัจจุบันเศรษฐกิจที่ไม่มีตัววัด อยู่ในขั้นตอนของการใช้ข้อมูลในการเลือกความคุ้มค่าและประสิทธิภาพของการใช้เวลาและการสร้างทรัพยากรขึ้นมาในครัวเรือนว่า รูปแบบไหนมีประสิทธิภาพมากกว่ากันระหว่างการใช้แรงงานภายในครัวเรือนแบบไม่มีตัววัดกับการใช้แรงงานในระบบตลาดที่มีตัววัด ส่งผลต่อการบังคับไปในตัวที่ต้องให้สตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อตอบสนองประสิทธิภาพของการระดมแรงงานในรูปแบบของเงินตรา โดยลดความขัดแย้งในสภาพความเป็นอยู่ของชีวิตประจำวัน วิธีการเอาตัวรอดอยู่บนพื้นฐานการให้ความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในการประกันสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต หลาย ๆ ครั้งค้นพบว่าเป็นการต่อต้านอรรถประโยชน์ของตนเอง และขาดเหตุผลในความสัมพันธ์ระบบตลาดที่ต้องรักตนเองและเน้นประโยชน์สูงสุดโดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีพื้นฐานความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่แสดงเป็นอย่างอื่น ๆ ในแรงขับเคลื่อน โดยไม่ได้แสวงหากำไรสูงสุดของตนเอง แต่เพื่อเอาตัวรอดไปประจำวัน

ยุทธศาสตร์ของการเอาตัวรอดเป็นการวางแผนอนาคตระยะยาวให้กับบุตรหลานของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการศึกษา ทุนมนุษย์ การให้การขัดเกลา การเตรียมอนาคตแก่ลูกหลานตนเองในการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชีวิต มาจากพื้นฐานจริยธรรมและความรักของครอบครัวเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ได้ทำมาช้านาน หลักการที่มีความเป็นเฉพาะของเศรษฐกิจครัวเรือน เป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบศีลธรรมมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น ความเป็นเหตุผลและความรู้เหตุผล เป็นเรื่องที่ยากมากในการจำแนกออกจากประเพณีที่เป็นเหตุผล ค่านิยมจริยธรรมและองค์ประกอบบางอย่างที่ไม่สามารถควบคุมได้ นั่นมี

องค์ประกอบที่อยู่นอกเหนือความหมายเศรษฐกิจ ทำให้มีเรื่องของเศรษฐกิจครัวเรือนอยู่ แม้ว่าสังคมปัจจุบันให้ความหมายการบริการกิจกรรมทางเศรษฐกิจว่าเอกชนมีประสิทธิภาพกว่าเศรษฐกิจครัวเรือน แต่ด้วยเหตุผลส่วนตัวหลาย ๆ อย่าง ทำให้เชื่อว่าทำเองภายในครัวเรือนดีกว่า เช่น การเลี้ยงดูแม่หรือพ่อชราดีกว่าจ้างคนอื่น ๆ มาดูแล จากเหตุผลความผูกพันหรือความต้องการทดแทนบุญคุณในความเชื่อ จึงไม่สามารถเรียกร้องการบริการที่มาจากร่างงานรับจ้างได้

เศรษฐกิจไม่เป็นทางการที่เคลื่อนไหวอยู่ในปัจจุบันได้ก่อรูปมาจากโซนของความสัมพันธ์แรงงานที่ไม่เป็นทางการและการใช้แรงงานของครัวเรือน มนุษย์กับเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการมีวิธีการและตรรกะของการอยู่รอดในสังคมปัจจุบันได้อย่างไร? รากฐานในการดำเนินกิจกรรมทางชีวิตของสถาบันทางสังคมของตนเอง ความคิดที่แสดงต่อการสร้างความมั่นคงในชีวิตให้เกิดขึ้น โดยไม่มีสัญญาที่เป็นทางการในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจรูปแบบปฏิบัติประจำวันในกิจกรรมของการดำเนินชีวิตกลายเป็นสัญญาที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความเชื่อใจกัน การฉีกกำลังกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในความสัมพันธ์ทางสังคม ถือว่าเป็นทรัพยากรส่วนที่สองที่อยู่นอกเหนือกลไกของระบบตลาด เป็นพื้นที่ค้นพบความสัมพันธ์ทางสังคมของตัวตนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ พยายามใช้ความเป็นเหตุผลบนพื้นฐานของเครือข่ายมากที่สุดเพื่อประหยัดเวลา เข้าถึงโอกาส และสร้างทรัพยากรให้เกิดขึ้น แม้ว่าจะมีความหวังที่น้อยในปัจจุบันผ่านความสัมพันธ์อันเกี่ยวข้องกับสถาบันเพื่อนบ้าน ระบบพื้นที่ท่ามาหากินกับความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายของตนเองระหว่างท้องถิ่น เป็นพื้นที่ที่ให้ความเป็นไปได้ในการใช้หรือสร้างทรัพยากรใหม่ให้เกิดขึ้น ให้ความหมายเป็นเศรษฐกิจที่ขาดการวางแผน แต่ได้แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นหลักซึ่งแสดงว่าพฤติกรรม

ทางเศรษฐกิจมีการปรับตัวที่ยืดหยุ่นมาก เป็นพฤติกรรมที่ใช้ความคิดอย่างมากต่อความพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวัน เศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันเป็นเส้นทางหนึ่งที่ได้พัฒนาเป็นทางเลือกของการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม ปัจจุบันพยายามใช้ประโยชน์ และความสามารถได้เปรียบของสถาบันทางสังคมตนเองในการสนับสนุนตนเองให้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สรุป

ในวงวิชาการปัจจุบันการพัฒนาวิชาเศรษฐศาสตร์ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าต้องบูรณาการเข้าร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ เพราะวิชาเศรษฐศาสตร์ให้คำตอบในทางนโยบายทางสังคมว่ามีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้สถานภาพความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น การเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนและการสร้างหลักประกันทางสังคมและการเมืองให้มีเสถียรภาพ ดังนั้นหน้าที่ทั้ง 3 นี้เกี่ยวข้องกับกลไกที่เชื่อมโยง การให้การยอมรับในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนซึ่งมีเศรษฐกิจ (การกระตุ้นเจ้าภาพเศรษฐกิจในการเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง (การสร้างเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจให้สังคมสำหรับการรักษาการเมืองให้มีดุลยภาพในสังคม) และยุทธศาสตร์ (การสร้างเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจสำหรับการดูแลรักษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยประกันความจำเป็นในระดับชีวิตสำหรับคนทุกกลุ่ม)

สังคมเศรษฐกิจวิทยาศาสตร์ที่พยายามหาคำตอบทางนโยบายสังคมโดยมีแนวทางของวิชาหลายศาสตร์รวมด้วยกันซึ่งประเด็นในการศึกษาคือ กฎ คณิตศาสตร์ วิธีการ ซึ่งก่อรูปในหลักการของการเพิ่มเติมช่องว่างระหว่างกัน ดังนั้นหากต้องการทำให้

วิชาเศรษฐศาสตร์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นต้องศึกษา
ปัญหา 4 กลุ่มต่อไปในอนาคต

- การประดิษฐ์รูปแบบจำลองทางสังคมวิทยา
เศรษฐกิจในการกำหนดสถานภาพทางสังคม

- การยืนยันทฤษฎีหลักการของเหตุผลทาง
ยุทธศาสตร์สังคมและยุทธวิธีของรัฐกับการคำนึงถึง
ผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

- สังคมวิทยาเศรษฐกิจศึกษาโครงสร้าง
สังคมของประชากรเป็นเสมือนเจ้าภาพเศรษฐกิจใน
กิจกรรม

- ระบบการวิจัยตัวกำกับสังคมด้าน
เศรษฐกิจ กลไกที่มีผลต่อเศรษฐกิจจากความสัมพันธ์
ทางสังคม

วิชาเศรษฐศาสตร์ในอนาคตสามารถเข้าใจ
สังคมมากยิ่งขึ้นโดยนอกจากการใช้เหตุผลใน
ข้อจำกัดของการเข้าถึงทรัพยากรแล้วในขณะเดียวกัน
จำเป็นที่ต้องใช้ค่านิยม บรรทัดฐาน กฎ กติกาสร้าง
ขึ้นเพื่อให้เจ้าภาพเศรษฐกิจในโครงสร้างของสังคมมี
โอกาสมากยิ่งขึ้นและเข้าสู่ความเสมอภาคในสังคม
เมื่อนั้นเศรษฐศาสตร์จะเป็นศาสตร์แก้ไขชีวิตความ
เป็นอยู่อย่างแท้จริงในสังคม

